

AZ AGRÁRPROLETARIÁTUS JÖVŐJE

NEGYEDIK ESZTENDEJE, hogy ezeken a hasábokon néhány cikket írtam a mezőgazdasági munkáskérdésről. Ha visszagondolok azokra az időkre és összehasonlítom akkor még rendkívül szokatlanul, majdnem disszonánsán hatott cikkeim fogadtatását azzal a közfelfogással, amely ebben a kérdésben azóta kialakult, szinte hihetetlennek tetszik, hogy ilyen rövid idő alatt ekkora változás következhetett be. Az agrármunkásság sorsának felfedezése kétségtelenül a legutóbbi évek jelentős eredménye. Igaz, más körülmények is közrejátszottak, mégpedig nagyon nyomatékosan, abban, hogy felnyíltak a szemek és feltárultak előttük azok a mélységek, amelyeket az idő vájt ki a közöny évtizedei alatt. Ma már hatalmas irodalma van a szegény agrár magyarságnak, olyan, amire még nem volt példa a magyar szellemiség történetében. A szociográfia lett a legdivatosabb műfaj (a kiadók számára pedig a legbiztosabb üzlet). A közönség érdeklődése napról napra fokozódik a falusi szegénység sorsával foglalkozó művek iránt, az ember már nem tudja, hogy ebben a példátlan érdeklődésben a divat, a kíváncsiság elemei vagy a komoly megismerés szándéka-e a túlnyomó; az exotikum vonz-e inkább vagy a tragikum, amelyet ennek a széles és leginkább magyar néprétegnek a sorsa jelent. Annyi kétségtelen, hogy a komoly rétegek megdöbbenve állanak a ma már köztudatba átment tények előtt és mindegy, hogy a félelem, az aggodás vagy a lelkiismeret mozdult-e meg bennük; bizonyos, hogy a régi közöny megtört. Ez kezdetnek mindenesetre valami.

Természetesen ez a szellemi mozgalom nem marad hatástalan a közéletre sem. Itt azonban másmilyen jelenségeket vált ki, mint a társadalomban. A pártpolitika ezt is eltorzítja: eltúlozza (ha ez még egyáltalán lehetséges) vagy eljelentékteleníti, aszerint hogy mi az érdeke. A mozgalom társadalmi körvonalai mindenesetre élesebbek, mint a politikaiak, bár eredményeinek végső fokon itt kell majd megérlelődniük. Mégis figyelemreméltó, hogy az idej költséghatásos vitáiban milyen kiemelkedő szerep jutott a mezőgazdasági munkásproblémáknak. A diagnózisban valamennyien egyetértettek, annál kevésbé a megoldást illetően. Legtöbben csak azt emlegették, hogy tenni kell valamit. Akik érzik a kérdés roppant súlyát és sorsdöntő fontosságát, gyakran visszariadnak a teendő méreteitől. Ez különben tapasztalható a kérdéssel foglalkozó szakemberek és írók körében is.

Az a szellemi mozgalom, amely a földművelő munkásság érdekében küzd, a kérdésnek elsősorban társadalmi összefüggéseit ragadja meg és elhanyagolásában társadalmi bajaink főforrását látja. Ez így is van. Egészségesebb társadalmi fejlődésre azonban addig gondolni sem lehet, amíg ennek előfeltételei politikai és gazdasági téren hiányoznak. Itt kell tehát előbb a kérdéseket tisztázni, mert ma még a szakemberek körében is — ahány ember, annyi vélemény. A közönség pedig egyelőre a helyzet megismerésénél tart. Néhány adat és követelés: a hárommillió agrárproletár, a 14 filléres fejkvóta, az új földreform stb. már teljesen átment a köztudatba, a tájékozatlanság azonban még mindig igen nagy, ami nem is csoda, hiszen itt a feladatok nagyon kényes, nagyon bonyolult szövevényével állunk szemben. Nem végzünk tehát felesleges munkát, ha mérlegre tesszük a lehetőségeket, amelyek jelenlegi viszonyaink között kínálkoznak a mezőgazdasági szociális kérdés rendezése terén és rámutatunk néhány szempontra, amelyet eddig kellő figyelemre nem méltattak.

ENNEK A KÉRDÉSNEK nálunk két jellegzetes vonása van. Az egyik a mezőgazdasági proletariátus óriási tömege, a másik alacsony, szinte a nyomor határát súroló életszínvonala.

A számszerű adatok közismertek. Érdekes, hogy a korábban többször kétségbevonott „hárommilliót“ az 1930. évi népszámlálás foglalkozási statisztikája teljes mértékben igazolta. Eszerint

a mezőgazdasági cselédek száma	599.622
a birtok és bérlet nélküli munkásoké	955.621
az i két. holdon aluli birtokkal vagy bérlet-	
tel rendelkező napszámosoké	271.767
az 5 holdon aluli törpebirtokosoké ..	1.093.030
” ” „....., kisbérllőké	
52.700	
	összesen 2,972.740

Ha figyelembe vesszük a (szintén családtagokkal együtt) 27.700 főnyi kubikost, akik a mai viszonyok között mezőgazdasági munkát is — de aratást mindenestre — vállalnak, akkor máris van pontosan 3,000.440 agrármunkás. Voltaképpen ez a szám még további kiegészítésre szorulna, mert hiszen az 5—10 holdas birtokkategóriában extenzív viszonyok között gazdálkodók egy része önálló kisbirtokosnak alig tekinthető, mert saját földjén — különösen felnőtt családtagok mellett — sem elegendő munkaalkalmat, sem megélhetést nem talál s így a családtagok részben bérmunkára kényszerülnek. Ezeket azonban számításon kívül hagyjuk, egyrészt mert számukat alig lehet megbecsülni, másrészt az 5 holdon aluli kisbirtokosok és bérlők önálló elemei (szőlő-, gyümölcs-, zöldségkertészek stb.) ezt a többletet valószínűleg kiegyenlítik. A kereken hárommillió mezőgazdasági munkás így is megdöbbentően nagy tömeg: az agrár népességnek 67, az ország lakosságának pedig 34%-a, amely a kisbirtokok korlátlan eldarabolódása és a munkásrétegnek még viszonylag mindig legerőteljesebb természetes szaporódása mellett az elmúlt hét év alatt minden bizonnyal tovább növekedett.

Az agrárproletariátus félelmetes arányaiban jelentkező kedvezőtlen szociális helyzet veszedelmét fokozza ennek a rétegnek alacsony színvonala. Ez ma már szinte szóbeszéd tárgya, úgyhogy most nem is foglalkozom vele. Hasonlóképpen közismertek a következményei is: a munkásnép testi és lelki egészségének leromlása, nagy tömegek kiesése a közfogyasztásból, az egyre fokozódó szociális feszültség stb.

Alig kétséges, hogy ez az állapot nem maradhat így tovább. Ezek az élet legelemibb szükségleteivel örökösen hadilábon álló rétegek kifelé és befelé egyaránt nagy veszedelem hordozói. Kifelé csökkentik a magyarság ellenállóképességét, holott ezt a mai bizonytalan időkben a maximumig kellene fokozni. Befelé pedig állandó nyugtalanság és feszültség forrásai, amelyekből minden pillanatban súlyos bonyodalmak támadhatnak. A látszat ne tévesszen meg senkit. A felszín alatt nagy a nép szociális elégtelensége. Ma még hiányzik a rés, amelyen kitörhet, de most olyan világban élünk, hogy felülről is könnyen támadhat repedés.

A feladat kettős: csökkenteni kell az agrárproletariátus tömegeit és emelni kell ennek a rétegnek az életszintjét. Az a kérdés, hogy milyen eszközökkel lehet ezt a célt elérni.

A mezőgazdasági munkavállalók ekkora tömegének jelenléte nem természetes állapot, hanem egy merőben egészségtelen gazdasági és szociális fejlődés produktuma. Ez a túlméretezett agrárproletariátus iszonyú súllyal nehezedik nemcsak a mezőgazdaságra, hanem az egész magyar gazdasági és politikai életre. Normális viszonyok között a mezőgazdasági népesség feleslege egyrészt az iparban szívódik fel, másrészt az önálló parasztság sorába emelkedik fel. Nálunk egyik sem következett be. Az iparosodás folyamata lassúbb volt, mint a mezőgazdasági lakosság szaporodása, a földet pedig mesterséges megkötésekkel zártuk el a munkástömegek elől. Sőt a kisbirtokososztály elproletárosodása még új elemekkel növelte azt.

Az agrármunkásság számbeli túlsúlyának csökkentésére három mód kínálkozik: a kivándorlás, a további iparosodás és a földreform.

A kivándorlás pillanatnyilag csak mint elméleti lehetőség áll fenn, mert a jelenlegi nemzetközi elzárkózás mellett ennek sok és alig leküzdhető akadálya van. Holnap azonban megváltozhat a helyzet, amikor is a kivándorlás csatornáit megint megnyílhatnak bizonyos világtájak felé. Minden bizonnyal felvetődik majd egy abesszíniai magyar telepítés terve, mintahogy alig várják már egyesek, hogy a franciák megvalósítsák a Szahara termővé tételét, amely szerintük óriási teret nyitna a földnélküli magyar tömegek elhelyezésére. Ezek ma még fantasztikusnak és felháborítóknak tetsző magánvélemények, de ki tudja, hogy az iránytű nélkül csapongó magyar életben nem érlelődnek-e rövidesen „reálpolitikává“, amit a szociális veszedelem elhárítása és a radikális reformok kikapcsolása érdekében azok is elfogadnak majd, akik ma még egy sokkal kisebb jelentőségű „munkásexport“-ot is károsnak tartanak, tán részben a mezőgazdasági munkabérek emelkedése miatt. Pedig voltaképpen nem volna szabad foglalkozni — még gondolatban sem — ezzel a szerencsétlen kérdéssel. Amikor az európai államok között valósággal népesedési verseny folyik,

nyilvánvalóan imperialista célzattal, a 9 milliós, rokotalan magyarság a kontinensnek ezen a veszélyes és ellenséges érületű népektől körülvevett pontján csak pillanatnyi elmezavarában nyúlhatna a kivándorlás eszközéhez. Hiszen lássuk be, hogy itt nincs emberfelesleg, nincs túlnépesedés, csak gazdasági elmaradottság és rossz szociális viszonyok vannak.

Más módon kell tehát a mezőgazdasági munkásság tömegeit csökkenteni. Az utóbbi időben ismételten felvetették az iparfejlesztés kérdését mint olyan lehetőséget, amely elsősorban jöhetne figyelembe a mezőgazdaság munkásfeleslegének elhelyezésére. Ez mindenestre olyan szempont, amelyet komolyan mérlegelni kell és most már lehet is. Országunk háború utáni iparpolitikáját nemcsak a kényszerűségből autarkiaira irányuló törekvés vezette, hanem az a felfogás is, amely az agrárszociális feszültséget ipari munkaalkalmak létesítésével remélte enyhíteni. Így az eddigi eredmények már sokat mondanak abban a tekintetben, hogy az iparosodás megfelelt-e a földműves-tömegek abszorbeálása terén hozzáfűzött várakozásnak és számbavehetően csökkenteni tudta-e a mezőgazdasági munkanélküliséget.

Néhány számadat meggyőzően mutatja, hogy az iparfejlesztéssel kapcsolatos remények — ebből a szempontból — nem váltak valóra. A munkáslétszám volt¹

1913	1923	1929	1932	1934	1935
		években			
219.282	213.786	251.122	176.561	195.992	
223.777 fő					

Ebből látható, hogy szó sincs olyan jelentékeny munkaszaporulatról, amely számbavehetően csökkenthette volna a mezőgazdaság munkaerőfeleslegét. Az iparügyi miniszter szerint jelenleg negyedmillió lehet a gyáripárban foglalkoztatott munkások száma, a többlet másfél évtized alatt tehát az 50.000 főt sem éri el. Igaz, hogy a statisztika 1920—30 alatti időszakban az ipari keresők számának 207.000 főnyi gyarapodását mutatja ki, ebből azonban jelentékeny rész a kisiparra esik. Azonkívül figyelembe kell venni, hogy a mezőgazdasági foglalkozásból kiszorult, a fővárosba, a környékére vagy más ipari jellegű városokba költözött és statisztikailag az ipar csoportjába sorozott elemek nem mind jutnak ott munkához. A mezőgazdaság elveszíti őket, az ipar azonban nem tudja valamennyit magába szívni. Szinte állandó a vándorlás ma is faluról a gyárkérmények irányában, sokszor a munkaszerezés legkisebb reménye nélkül. Az ilyen „lógos“ elemeket, akiknek a száma igen tekintélyes lehet, végül is a város nyeli el, mert itt néha mégis csak akad valami munka, a szociális gondoskodás is nagyobb, a karitás pedig fejlettebb, mint a falvakban. A falusi munkanélküliek a városi nyomortanyák lakóivá, a szociális biztosítás vagy a jótékonyosság eltartottjaivá válnak.

Kétségtelen, hogy az iparfejlesztés távolról sem érte el azt a célt, amit a mezőgazdasági munkapiac tehermentesítése terén tőle vártunk.

¹ Az 1913, 1923 és 1929 évi adatok az október 1-iki, a többiek az évi átlagos munkáslétszámot mutatják.

A racionalizálási törekvések pedig bizonyára nagyon előnyösek az ipari vállalatok ellenállóképességének és versenyképességének fokozására, munkásszükségletét azonban határozottan csökkentik, amint azt a legutóbbi évek adatai bizonyítják. A további iparosításhoz fűzött reményeinkben tehát ne kalandozzunk túlságosan messze. Ez azonban nem jelentheti az ipar jelentőségének alábecsülését az agrármunkás-kérdés szempontjából. Csak éppen bizonyos tanulságokat kell levonni az eddigi tapasztalatokból. Mégpedig elsősorban azt, hogy a múltban folytatott iparpolitika helyett, amely nagyjára gyökértelen nagyipart protekcionált, a jövőben a hazai mezőgazdaság nyersanyagaira támaszkodó középipart kell fejleszteni, mégpedig a kormány elgondolása szerint nagyon helyesen a vidékre decentralizálva. Ezenkívül sokkal nagyobb gondot kell fordítani az eddig nagyon mostoha elbánásban részesített kisiparra, amelynek jelentőségét a foglalkoztatás szempontjából mi sem bizonyítja jobban, mint hogy a ránézve rendkívül kedvezőtlen időszakban — 1921-től 1935-ig — az ipartestületek kötelékébe tartozó mesterek, segédek és inasok száma 268.000-ról 343.000 főre, tehát 75.000-rel emelkedett, ami jóval meghaladja a gyáripari munkáslétszám többletét. A középipar és kisipar kellő alátámasztása és létfeltételeinek biztosítása mellett is — minden más előnyöktől eltekintve — a mezőgazdaság nyomasztó munkáskínálatának levezetése és a szociális struktúrának a mainál egészségesebb átalakulása felé nyílnék lehetőségek.

Ha a mezőgazdaság keretein belül maradunk, az agrárproletariátus hatalmas tömegeinek lebontása csak a földkérdés gyökeres rendezésével kapcsolatban képzelhető el. Ez egyszersmind a legtermészetesebb megoldás is, az önállóan elemek felemelkedésének kétségtelenül a legkívánatosabb módja, amelynek előnyeit ezeken a hasábocon nem szükséges ismételni. Gyakran halljuk azonban, hogy kevés a föld s ha minden nagyobb birtokot felosztanánk, sem lehetne túldimenzionált agrárnépességünk földigényét kielégíteni. Kiszámították már — még pedig nagyon előkelő tényezők —, hogy a hárommilliónyi mezőgazdasági munkás földhözjuttatásához — egyenként 10—12 kát. holdat véve alapul — összesen 30—35 millió holdra lenne szükség, holott Magyarország egész területe mindössze 16 millió hold! A kérdés komoly ismerői tudják, hogy ezt aritmetikai mutatókkal felmérni és megítélni nem lehet. Az Isten őrizzon meg bennünket bármiféle mechanikai megoldástól. A földproblémával kapcsolatos feladatok egész sorát kell itt számításba venni, amilyen az öntözés, a szikes talajok megjavítása, a föld mélyén rejlő energiaforrások (gáz, melegvíz) feltárása üvegházi kultúra megteremtése céljából, a homoki kultúra kiszélesítése, a tagosítás stb., amelyek együtt megsokszoroznák nemcsak a talaj termelői erőit, hanem munkaszükségletét és eltartási kapacitását is. Ilyen alapon félmillió földművescsaládot lehetne önálló existenciához segíteni, anélkül hogy egészen fel kellene használni egy radikális földreform esetén rendelkezésre álló területet. Az átmeneti idő alatt pedig a talajjavítási és egyéb földmunkálatok nyújtának a jelenleg munkanélküli tömegeknek foglalkozást és keresetet.

A mezőgazdasági munkáskérdés rendezését illetően két felfogás küzd itt egymással. Az egyik a további iparosodásban látja a megoldást, a másik a földreform fontosságát hangsúlyozza. Van egy harmadik álláspont is, amely iparellenes, mert a falu elnéptelenedésétől és ennek következtében a mezőgazdasági munkabérek emelkedésétől tart, de viszont ellensége minden földreform-törekvésnek is. Ez utóbbi felfogás azonban szerencsére mind szűkebb körre szorul s így tovább nem is érdemes vele foglalkozni. A fentebb elmondottakból következik, hogy önmagában sem az iparfejlesztés, sem a földreform nem tudna óriási méretűvé duzzadt agrármunkástömegeinktől megszabadítani. Ilyen kizárólagosan egyik álláspontot sem lehetne elfogadni. Inkább arról van szó, hogy melyik legyen az előbbrevaló. Érdekes, hogy a nagybirtokosok körében ma mind több hívet számlál a további iparfejlesztés gondolata, noha ez a beidegződött agrárius felfogással és részben a jelenlegi politikai közhangulattal is ellentétben áll. Természetesen, ha választani kell a földreform és az egyébként nem rokonszenves iparosodás között, ez a csoport inkább az utóbbi mellett szavaz. Más kérdés, hogy a munkásprobléma szempontjából is az iparfejlesztés álljon-e előtérben? Erre a fentiekben már nagyjában megadtuk a választ. Nem hinném, hogy a földkérdés megoldása nélkül a további iparosodást szilárd alapon lehetne folytatni. Hiszen a mi eddigi ipari fejlődésünknek is az a legfőbb gyengéje, hogy nincs fogyasztóképes belső piaca s egy aránylag szűk rétegnek kell megfizetni a forszírozott export költségeit. Az a tétel, hogy az ipar önmagának csinál piacot, láttuk, mennyit ér a valóságban. A mai autarkias világban a belső piacoktól független régi ipari fejlődés eredményei nem lehetnek irányadók. Ma a belső piac sokkal fontosabb, mint régen s az exportsikereket a belső fogyasztásnak kell nagyon drágán megfizetnie. Óriási gazdaságpolitikai hiba volna tehát az elmúlt másfél évtized iparpolitikájának tapasztalatait figyelmen kívül hagyva további iparfejlesztésre gondolni a mezőgazdaság ezidőszerinti struktúrája mellett. A következménye lenne: a kisipar további sorvadása, ádáz harc a külföldi piacokért a hazai fogyasztás terhére, ennek folytán a belső piac összezsugorodása, kényszerű racionalizálás erőltetése, nyomában a munkáslétszám csökkentésével. Nagyon valószínű, hogy az ilyen légüres térben fogant iparfejlesztés még nagyobb csalódást keltene a munkapiac tehermentesítéséhez fűzött reményeket illetően, mint az elmúlt 15 esztendő. Ezzel szemben a szakszerűen végrehajtott új földreform itt a koldussorban élő munkástömegek helyébe hatalmasan megerősödött kisbirtokos-társadalmat teremtene, tehát egy új, igényeiben erősödő fogyasztóréteg képződne, amelynek termelésére éppúgy, mint fogyasztóerejére támaszkodva inkább lehetne szélesebb horizontú gazdaságpolitikát kezdeni. A nagybirtok egyoldalúságából kikerült agrárpolitika ezután már csak népies lehetne, elhárulnának tehát a kisüzemek termelésének kibontakozását gátló akadályok minden téren, ami egészen új lendületet adna a termelésnek és fogyasztásnak egyaránt. Fellendülne a kisipar is, amelynek sorsa szorosan összefügg a parasztság sorsával. Virágzó parasztüzem mellett boldogul csak a kisiparos. Több önálló parasztgazdaság több

önálló kisiparost jelent: ezt a hazai példák egész sorával lehet igazolni. A kettő kölcsönhatása mellett könnyen felszívódnék az agrármunkásság feleslege, különösen ha ezt a folyamatot egy okos, a hazai nyersanyag-termelés és fogyasztás szükségleteihez szabott iparpolitika is támogatná.

Amennyire nem kétséges, hogy az agrárproletariátus aggasztó méreteit csak gazdasági életünk jelenlegi szerkezetére kiható intézkedésekkel lehet lebontani, éppen olyan szükségszerű és mellőzhetetlen most már megteremteni azokat az intézményeket, amelyek a mezői munkásság életszínvonalának emelését és szociális védelmet szolgálnak. Egyrészt tehát a munkabér, munkaidő és munkapiac, másrészt a munkásbiztosítás kérdése vár itt rendezésre.

Valamennyi között legfontosabb talán a munkabér, mert ez érinti legközelebről a munkás életszintjét, másfelől, mert ezen a téren érvényesül leginkább a munkásérdek elhanyagolásának hatása. A helyzetet szinte a munkabéruzsora jellemzi, amely a napszámra és az akkordmunka díjazására nézve éppen úgy fennáll, mint a cselédbérekre. Az 1—1.50 pengős napszám, a részesmunkástól követelt robotszerű különszolgálatok és az agyondolgoztatott cselédek napi 1—1.50 pengő értékre menő járandóságai a munkások munkaerejének az ellenszolgáltatással arányban nem álló kihasználását jelentik. A javuló mezőgazdasági konjunktúrának ezen a téren eddig úgyszólván semmi hatása nincs, a munkabérek jelentékenyebb emelkedése az őszi és tavaszi hónapokban az abnormis időjárás okozta munkatorlódás következtében állt elő, egyébként a bérek egészen csekély névleges javulása még az általános drágulással sem tart lépést, úgyhogy a reálbérek a közelmúlthoz képest csökkentek. De hasonlóképpen hatástalannak bizonyult az 1923. évi XXV. törvénycikkben biztosított fakultatív hatósági bérmegállapítás intézménye is. Ma már kétségtelen, hogy a sikertelenség oka magában a konstrukcióban rejlik, amelyet ebben a formában javítani sem lehet. Inkább védi a munkaadó, mint a munkás érdekeit. Ez abból is kitetszik, hogy a hatóságilag megállapított bérek túlnyomóan jóval a létminimum alatt mozognak.

Ezt az állapotot így továbbhagyni nem szabad. A megdöbbentő fizikai következmények mellett tönkreteszi a munkamorált is, amint ez több helyen már észlelhető is. Persze ezt gyakran a szélsőséges izgatásnak tudják be és a lázítókat keresik. Be kellene látni az eddigi kísérletezés teljes csődjét és a bérkérdés rendezését új alapokon elkezdni. Az új konstrukció lényege az egész országra kötelezően megállapított alpbér — férfimunkásnál napi 2.50 pengő — lenne, mint létminimum, amely alá sehol sem szabadna menni. Ehhez járulna a helyi viszonyoknak (megélhetési költség) és évszakoknak megfelelően szabott pótlék. A fix vagy részes naturálbéreket — így természetesen a cselédilletményeket is — ehhez a minimumhoz kellene igazítani, figyelemmel mindig az egyes munkanemek, illetve szolgálatok különleges jellegére.

A munkabér rendezésével egyidejűleg kell megtörténni a munkaidő szabályozásának is. A kettő szorosan összefügg s ha valamelyik szabályozatlanul marad, kaput nyit a visszaéléseknek a másik irányban is. Például gyakori eset ma, hogy ott, ahol a legkisebb napszámbéreket

megállapítják, a munkaadók elvárják, hogy a munkások ne napfelkeltekor, hanem már pirkadáskor munkába álljanak és még napnyugta után is, egészen a sötétség beálltaig (látástól vakulásig) dolgozzanak. Különösen ki vannak szolgáltatva a munkaadó önkényének a mezőgazdasági cselédek, akiknek szinte egyáltalán nincsen szabad idejük. A napi 18 órai munka ebben a rétegben általános. Az állatok gondozása ugyan állandó készenlétet igényel, ez azonban nem akadály a munkaidő emberibb korlátozásának. Nálunk ezt a kérdést tabunak tekintik és a termelés érdekeire hivatkoznak, holott Európában már alig van valamirevaló állam, ahol a mezőgazdasági munkaidő ősi szabályozatlanságában állana fenn. A termelés érdekét az időjárás szélsőségei mellett is jól össze lehet egyeztetni a munkás mint ember egészségének védelmével. A napi normál-munkaidőnek — 10 óra — természetesen a minimális munkabérhez kell igazodnia. Egyébként az egész konstrukciónak rugalmasnak kell lenni, hogy alkalmazkodhassék az időszakos munka és az időjárás változó esélyeihez. A normál-munkaidő túllépése esetén progresszív munkabérpótlékot kellene bevezetni, amely egyrészt fék módjára hatna a munkás munkaerejének az egészségre káros túlzott igénybevétele ellen, másrészt lehetővé tenné a jelenleginél több munkás alkalmazását, amire a kérdés szabályozásánál különös figyelmet kellene fordítani.

A szociálpolitikai feladatoknak ebben a csoportjában a harmadik fontos teendő az ú. n. munkapiaccal kapcsolatos. Ez a szó: piac a régi liberális értelmezésben szinte egyedül a mezőgazdasági munka területén áll még fenn. Az árukereskedelemben immár teljesen kiküszöbölődik, helyesebben átalakul, az iparban és egyéb foglalkozásokban is a munkavállalás új, modernebb elvek szerint történik. A mezőgazdasági munkaviszony azonban még teljesen a kereslet és kínálat törvényén alapul, noha a korszerű szociális fejlődéssel szemben itt még ma is a patriarchális kapcsolatokra szeretnek hivatkozni. A gyakorlati életben ennek már csak a nyomai találhatóak, de ezek is kivesznek a szabad munkapiac szinte korlátlan érvényesülése mellett. Szervezetlen és mohó kínálat jellemzi a magyar mezőgazdasági munkapiacot, ennek következtében a munkavállalói faktoroknak a bérek kialakulására úgyszólván semmi befolyásuk nincs. A munkabér és munkaidő törvényes rendezése mindenesetre önmagában még nem likvidálná teljesen a munkapiac kártékony intézményét. Egyrészt mert a nyomasztó és egyoldalú kínálatot nem szüntetné meg, amely előbb-utóbb szétfeszítené a törvényszabta korlátokat, másrészt a munkavállalók szervezetlensége mellett — még a viszonyok kedvező alakulása esetén is — lehetetlen volna érvényt szerezni a munkabért és munkaidőt szabályozó rendelkezéseknek. Ebből következik, hogy 1. csökkenteni kellene a munkavállalók számát, mégpedig ama felesleg erejéig, amely a mezőgazdaságot jó konjunktúra idején is nyomja; 2. meg kell teremteni a mezőgazdasági munkásság autonóm érdekképviseletét (munkáskamarát) a jelenlegi hibrid megoldás helyébe, hogy ez a réteg is mint egyenrangú fél állhasson a munkaadók szervezetével szemben és minden gátlásoktól menten ellenőrizhesse a munkásérdeket védő rendelkezések betartását.

Az agrármunkásoknak a társadalombiztosítás körébe való bekapcsolása, amely egy következő csoportja az idevágó szociális feladatoknak, ma élesen előtérbe került és bizonyos megoldása, mint hírlik, küszöbön áll. Ezzel a hatalmas kérdéssel érdemben most nem foglalkozhatunk, csupán egy lényeges szempontra, amely szinte teljesen kívül maradt minden diszkusszió, szeretnők ráirányítani a figyelmet. A mezőgazdasági munkavállalók egészségügyi és szociális biztosítása sokkal könnyebb feladat lenne, ha a biztosítandók körébe nem milliónyi tömegek tartoznának. Elsősorban ezért nem mer hozzányúlni egy kormány sem a kérdés intézményes és átfogó rendezéséhez, ezért kísérletezik halasztó vagy részleges megoldásokkal. A jelen esetben is csupán az öregségi biztosítás bevezetéséről van szó, de ebből is kimaradnának az egy holdnál nagyobb birtokkal rendelkező törpebirtokosok, tehát a mezőgazdasági munkavállalók igen tekintélyes része (kerekén i'i millió fő). A biztosítandók körének ilyen megszüktítése nem megokolt, mert a mi viszonyaink között a néhány holdas napszámos éppen olyan szegény elesett, szociális gondozásra szoruló réteg, mint a vagyontalan munkás. De viszont kétségtelen, hogy a szociális és egészségügyi biztosítás teljessége három millió emberre kiterjedőleg óriási megterhelést jelentene. Az egyetlen kivezető út: a mezőgazdasági munkások jelentékeny részének felemelése az önálló kisbirtokosok sorába. Egyszer már be kell látni, hogy nincs más választás: végrehajtani a régen esedékes földreformot, vagy vállalni az agrárlakosság kétharmadrészének társadalombiztosításával és munkanélkülségi támogatásával járó terheket.

Az ELMONDOTTAKAT ÖSSZEFOGLALVA a következő eredményre jutunk. A mezőgazdasági munkáskérdés rendezését csak a jelenlegi agrárstruktúra megváltoztatásával lehet elérni. A legfontosabb feladat: lebontani az agrárproletariátus hatalmas tömegeit, mégpedig oly módon, hogy azok lehetőleg továbbra is a mezőgazdaságon belül maradhassanak. Ebből következik, hogy elsősorban a földkérdést kell megoldani, míg az iparosodástól, amely szintén szükséges, csak lassúbb eredményt várhatunk. Az önálló termelő existenciák körének bővítése és ezzel egyidejűleg a munkáselem nyomasztó számbeli fölényének csökkentése teremtheti csak meg a kívánatos szociális egyensúlyt és a mezőgazdaságnak azt az egészséges szerkezetét, amelyen tovább lehet építeni. Más szóval: az agrárproletár állapotból kisbirtokos-iparos állammá kell átalakulni. A mellőzhetetlen szociálpolitikai intézkedések: a munkabér, munkaidő szabályozása, a liberális munkapiac helyett az erők egyensúlyán és az érdekek összhangján nyugvó munkaviszony, valamint az egészségügyi és szociális biztosítás rendszerének kiépítése szoros korrelációban van a szerkezeti átalakulással. Ezt jó lenne szem előtt tartani a gyakorlati szociálpolitikának, mert magát sok időpazarlástól, sikertelen kezdeményezéstől és félmunkától, a népet pedig sok csalódástól kímélhetné meg.

KERÉK MIHÁLY